

УДК:336.1

М. М. Фаріон, к. е. н. доцент

Тернопільського національного економічного університету, м. Тернопіль

ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС ТА ПОТОКИ КАПІТАЛУ

M M Farion, PhD, associate professor

Ternopil National Economy University, Ternopil

BALANCE OF PAYMENTS AND CAPITAL FLOWS

Анотація. Подано теоретичні відомості та структуру платіжного балансу, проаналізовано взаємозв'язок платіжного балансу і потоків капіталу, окреслено динаміку платіжного балансу України та потоків капіталу за період 2010-2013. Розглянуто збільшення потоків іноземного капіталу, асоційованого зі збільшенням рівня фінансової інтеграції. Досліджено значення лібералізації фінансового рахунку для України, наведено основні наслідки від лібералізації для основних ринкових гравців та подано практичні рекомендації щодо економічної політики в цій сфері. Розглянуто фінансовий сектор з позиції найбільшого реципієнта прямих іноземних інвестицій. Піднято питання про все більшу інтеграцію України в світове господарство загалом та міжнародні фінансові потоки зокрема. Актуальним для управління потоками капіталу є процес підписання угоди про зону вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС, що знайшло окреме відображення у даному дослідженні.

Summary. Theoretical data structure and balance of payments, analyzes the relationship of balance of payments and capital flows, the dynamics outlined Ukraine's balance of payments and capital flows for the period 2010-2013. Considered increasing foreign capital inflows associated with an increase in the level of financial integration. Investigated the value of financial liberalization account for Ukraine are the main consequences of liberalization for key market players and presents practical policy recommendations in this area. Considered from the standpoint of the financial sector's largest recipient of foreign direct investment.

Raised the issue of the increasing integration of Ukraine into the world economy in general and in particular international financial flows. Relevant for managing capital flows is the process of signing a Free Trade Agreement (FTA) between Ukraine and the EU, which was a separate display in the present study.

Ключові слова: платіжний баланс України, економіка України, баланс поточних операцій; баланс капіталів та фінансових операцій, країни з ринками, що формуються, іноземні інвестиції, лібералізація потоків капіталу.

Key words: balance of payments of Ukraine, economy of Ukraine, balance of current operations; balance of capitals and financial operations, country with markets which are formed, foreign investments, liberalization of streams of capital.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання все більшої ваги набуває дослідження платіжного балансу, що є ключовим поняттям і інструментом міжнародної економіки який систематизує та дозволяє аналізувати взаємовідносини країн із зовнішнім світом. Вивчення платіжного балансу дає підстави до розуміння макроекономічних проблем з позиції внутрішнього стану країни і розмаїття зв'язків країни з міжнародною економікою.

Аналіз останніх публікацій. Значний науковий внесок у дослідження теоретичних та практичних питань складання платіжного балансу зробили зарубіжні вчені та вітчизняні, зокрема, Жеррис Дж. Менвилл, Кругман П.Р., Михайлов В.С., Мозговий О.М., Моторин Р.М., Мусієць Т.В., Оболенська Т.Є., Пєбро М., Дж. Артус, М. Айрондауст, М. Голдстейн, К. Екблад. М. Сайто, Х. Хаутхекер. Гальчинський А. С, Геєць В.М., Луцишин З.О. Жаліло А. Я. та інші. [1].

Ціль статті. Охарактеризувати макроекономічне значення платіжного балансу, дослідити теоретичні засади платіжного балансу, визначити структурні елементи платіжного балансу, значимість стратегії зовнішньої політики та її вплив на платіжний баланс.

Виклад основного матеріалу. Зовнішньоекономічна діяльність країни обраховується у вигляді платіжного балансу. Макроекономічне призначення платіжного балансу полягає в тому, щоб у лаконічній формі відбивати стан міжнародних економічних відносин даної країни з її закордонними партнерами, являючись індикатором для вибору кредитно-грошової, валютної, бюджетно-податкової, зовнішньоторговельної політики і управління державною заборгованістю.

Актуальність розгляду даної теми для України, насамперед, пов'язано з тим, що країну охопила економічна криза, яка негативно позначилася на її зовнішньоекономічній діяльності і безпосередньо призвела до зменшення попиту та цін на послуги та товари українського виробництва, а також зменшення фізичного обсягу товарів та послуг. Тому для України є необхідним визначити свою позицію та напрям оптимізація платіжного балансу країни для того, щоб поліпшити умови функціонування економіки в цілому, оптимізувати міжнародну економічну діяльність загалом та її окремих компонентів. Український уряд проводячи економічну політику повинен враховувати ті обмеження та вимоги які висувають завдання формування платіжних балансів, а також аналізувати та застосовувати шляхи та засоби подолання негативних явищ та процесів, що виникли у результаті різних збурень на світовому ринку. міжнародної торгівлі, поживавлення міжнародної ділової активності, зростання кількості (а відповідно – впливу) транснаціональних корпорацій, а також дрібніших господарських утворень (спільних підприємства, різноманітні альянси і т.п.), зростання взаємної залежності країн з відмінним рівнем економічного розвитку.

Збільшення потоків іноземного капіталу, асоційованого зі збільшенням рівня фінансової інтеграції може принести суттєві вигоди, іноземний досвід свідчить про можливі у цьому випадку ризики. Особи, що формують політику, мають обережно керувати такими потоками коштів з метою віднайти необхідний баланс між користю, доходами та ризиками. Поява платіжного

балансу зумовлена об'єктивними процесами розвитку системи світового господарства.

В Україні розробка платіжного балансу практично розпочалася з 1993 року. Відповідно до Закону України «Про Національний банк України», відповідальність за складання платіжного балансу покладено на Національний банк України. Платіжний баланс являє собою «статистичний звіт, у якому систематизовано сумарні дані про економічні трансакції між резидентами та нерезидентами протягом певного періоду».[2]

У більшості країн платіжні баланси розробляються за схемою, яка рекомендована Міжнародним валютним фондом. За характером операцій платіжні баланси включають два розділи: баланс поточних операцій; баланс капіталів та фінансових операцій [7].

Поточними є операції з товарами, послугами, доходами та поточні трансферти. Капітальні операції пов'язані з інвестиційною діяльністю і являють собою операції з активами та зобов'язаннями. До них можна віднести: прямі та портфельні інвестиції, середньострокові та довгострокові кредити, короткострокові міжбанківські кредити, резервні активи.

Бувають непоодинокі випадки, коли розділи балансу неврівноважені. Так, якщо країна експортує товари і послуги за кордон у більших обсягах вартості, ніж імпортує, це говорить про позитивне сальдо, або профіцит платіжного балансу. У цьому випадку країна одержує іноземної валюти більше, ніж витрачає за кордоном, а отже, може надавати кредити іноземцям або накопичувати закордонні активи.

Баланс з поточних операцій і баланс операцій з капіталом взаємопов'язані. Дефіцит платіжного балансу з поточних операцій покривається в основному за рахунок припливу капіталів. І навпаки, при активі поточного платіжного балансу надлишкові кошти використовуються для купівлі нерухомості або акцій, облігацій в інших країнах.

У 2010 році зведене сальдо платіжного балансу було додатнім – 5.0 млрд. дол. США (рис. 1).

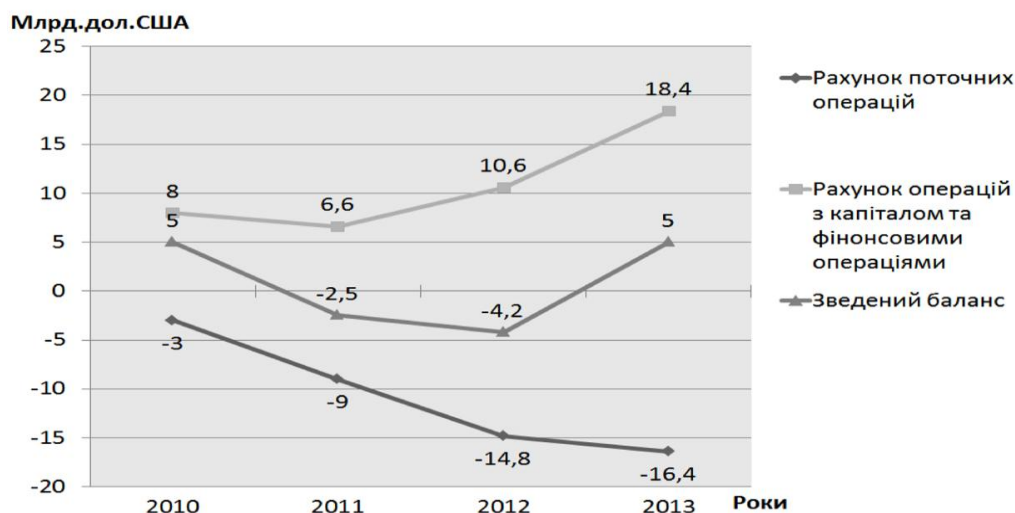

Рис. 1 Динаміка статей платіжного балансу України за 2010-2013р.

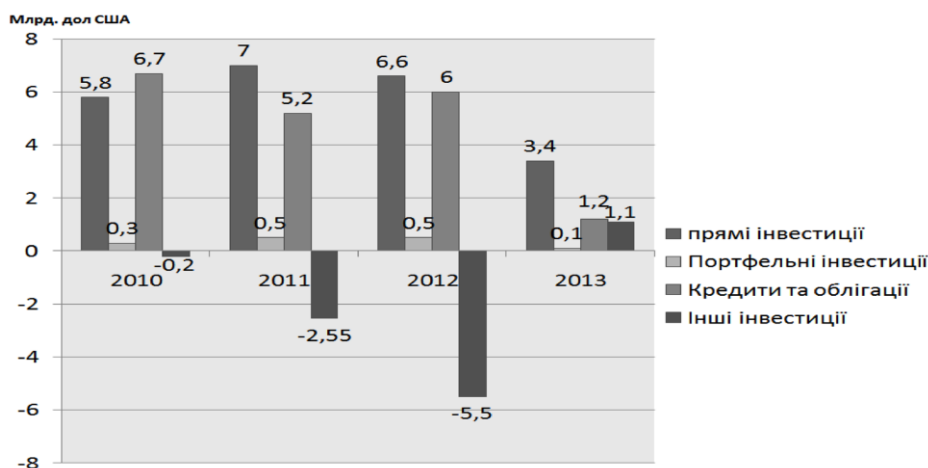

Рис. 2 Динаміка статей фінансового рахунку України за 2010-2013р

Дефіцит поточного рахунку зріс до 3 млрд. дол. США. Збільшення дефіциту стало наслідком погіршення стану зовнішньої торгівлі товарами. Основними факторами цього було: відновлення внутрішнього попиту; зростання цін на енергоносії, що знайшло відображення у випереджаючих темпах зростання імпорту товарів над експортом.

Сальдо рахунку операцій з капіталом та фінансових операцій сформувалось додатним (8 млрд. дол. США). Цей профіцит було забезпечено: достатньо високими обсягами припливу прямих іноземних інвестицій (5.8 млрд. дол. США) (рис. 2); борговими залученнями державного сектору (5.1

млрд. дол. США); борговими залученнями реального сектору (3.4 млрд. дол. США).

Прямі іноземні інвестиції. Обсяг чистого припливу прямих іноземних інвестицій у 2010 році був на 23.7% вищим, ніж у 2009 році – 5.8 млрд. дол. США. В обсягах надходжень прямих іноземних інвестицій спостерігалась тенденція до стійкого росту – найвищі обсяги були у IV кварталі (2.2 млрд. дол. США, або 38% відсотків від річного обсягу надходжень) (рис. 3).

У цілому за станом на 01.01.2011 р. накопичений обсяг інвестицій в економіку України дорівнював 58.0 млрд. дол. США, збільшившись за рік на 11.9%. Однак цей рівень залишається все ще значно нижчим, ніж у сусідніх країнах.

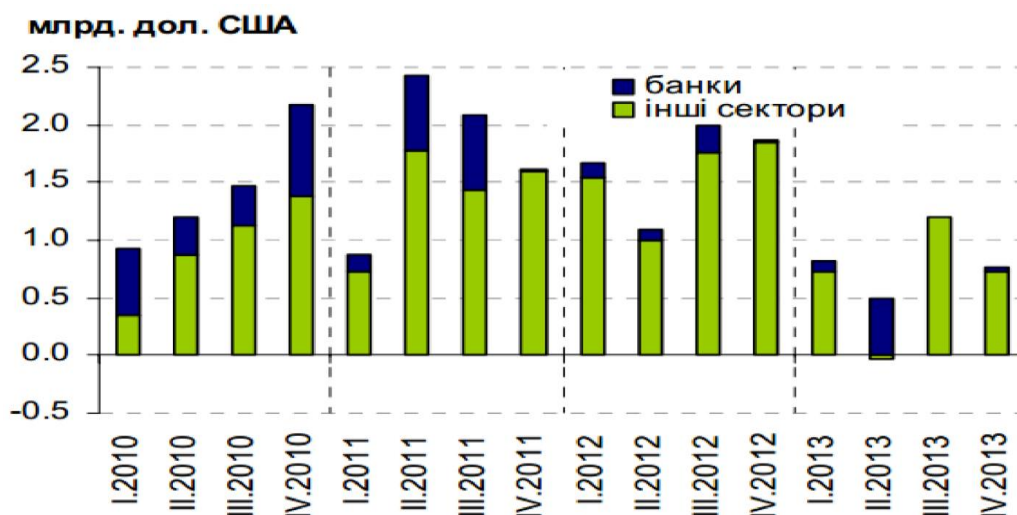

Рис. 3 Прямі іноземні інвестиції [6]

Найбільшим реципієнтом прямих іноземних інвестицій залишається фінансовий сектор, в якому сконцентровано 33% іноземного капіталу. Крім того, 20.8% коштів іноземних інвесторів зосереджено в металургійному виробництві, 9.1% – в операціях з нерухомістю, оренді, інжинірингу та послугах підприємцям, 7.6% – в оптовій торгівлі, 4.5% – у будівництві.[3]

У 2011 році зведене сальдо платіжного балансу було від'ємним – 2.5 млрд. дол. США (рис 1).

Дефіцит поточного рахунку становив 9.0 млрд. дол. США. Основними чинниками такого дефіциту поточного рахунку були: зростання вартісних

обсягів імпорту енергоносіїв; розширення внутрішнього попиту (підготовка до Євро); погіршення зовнішньої кон'юнктури на світових товарних ринках; збільшення виплат доходів за інвестиціями.

Сальдо рахунку операцій з капіталом та фінансових операцій було додатним – 6.6 млрд. дол. США. Формування додатного сальдо рахунку операцій з капіталом та фінансових операцій було забезпечено: значним припливом іноземних інвестиційних до 7.0 млрд. дол. США та боргових ресурсів до реального сектору (рис. 2); чисті залучення реальним сектором за кредитами та облігаціями зросли до 5.2 млрд. дол. США.; чисті залучення державного сектору були значно меншими, ніж у попередньому році і становили 1.1 млрд. дол. США, через погіршення ситуації на світових фінансових ринках у другій половині року.

Чистий приплив прямих іноземних інвестицій в Україну в 2011 році збільшився до 7.0 млрд. дол. США порівняно з 5.8 млрд. дол. США у 2010 році. Майже 80% надходжень було спрямовано до реального сектору економіки. У цілому за станом на 01.01.2012 р. накопичений обсяг інвестицій в економіку України становив 64.5 млрд. дол. США, а в розрахунку на одну особу – 1.4 тис. дол. США, що на 11.6% більше, ніж рік тому. На кінець 2011 року найбільше прямих іноземних інвестицій вкладено у фінансовий сектор – 32.1% іноземного капіталу. Крім того, 19.1% коштів іноземних інвесторів зосереджено в металургійному виробництві, 10.0% – в операціях з нерухомістю, оренді, інжинірингу та послугах підприємцям, 7.3% – в оптовій торгівлі, 5.2% – у будівництві. [4]

У 2012 році дефіцит зведеного платіжного балансу становив 4.2 млрд. дол. США (рис 1).

Формування дефіциту було зумовлено розширенням від'ємного сальдо поточного рахунку до 14.8 млрд. дол. США через: несприятливу кон'юнктуру на світових товарних ринках; високі інвестиційні потреби вітчизняної економіки (через підготовку до Євро-2012 і необхідність підвищення енергоефективності);

Зростання додатного сальдо фінансового рахунку до 10.6 млрд. дол. США. було забезпечено активнішими залученнями урядового сектору, збільшенням припливу боргових та інвестиційних ресурсів до реального сектору та зниженням відпливу готівкової валюти поза банки. Відповідно прямі інвестиції становили 6,6 млрд. дол. США, портфельні інвестиції – 0,5 млрд. дол. США, інший капітал – 2,6 млрд. дол. США.

Приплив прямих іноземних інвестицій зріс на 8.7% – до 7.8 млрд. дол. США (94% з них було спрямовано до реального сектору економіки). Водночас високими були обсяги інвестицій за кордон – 1.2 млрд. дол. США. У цілому чистий приплив прямих іноземних інвестицій становив 6.6 млрд. дол. США (у 2011 році – 7.0 млрд. дол. США).

У цілому за станом на 01.01.2013 накопичений обсяг інвестицій в економіку України становив 72.8 млрд. дол. США, а в розрахунку на одну особу – 1.6 тис. дол. США (на 11.3% більше, ніж рік тому).

На кінець 2012 року найбільше прямих іноземних інвестицій було вкладено у фінансовий сектор – 28.5% іноземного капіталу. Крім того, 17.3% коштів іноземних інвесторів зосереджено в металургійному виробництві, 14.2% – в операціях з нерухомістю, оренді, інжинірингу та послугах підприємцям, 7.0% – в оптовій торгівлі. [5]

У 2013 році профіцит зведеного платіжного балансу становив 2.0 млрд. дол. США (рис 1).

Від'ємне сальдо поточного рахунку розширилося до 16.4 млрд. дол. США (порівняно з 14.3 млрд. дол. США в 2012 році) через скорочення попиту на товари українського експорту в результаті низької економічної активності країн – основних торгових партнерів, а також через збільшення виплат за доходами від інвестицій.

Значне рекордне зростання додатного сальдо фінансового рахунку (до 18.4 млрд. дол. США) було забезпечено: високим обсягом залучень за цінними паперами Уряду; розміщенням єврооблігацій приватного сектору в першій половині 2013 року; скоротився відплив готівкової валюти поза банками.

Приплив прямих іноземних інвестицій в Україну скоротився майже вдвічі й становив 3.8 млрд. дол. США, з них 83.0% спрямовано до реального сектору економіки. Чистий приплив прямих іноземних інвестицій становив 3.4 млрд. дол. США (у 2012 році – 6.6 млрд. дол. США).

Станом на 01.01.2014 накопичений обсяг інвестицій в економіку України становив 76.7 млрд. дол. США, а в розрахунку на одну особу – 1.7 тис. дол. США (на 4.5% більше, ніж рік тому).

На кінець 2013 року найбільше прямих іноземних інвестицій було вкладено у фінансовий сектор (25.7% іноземного капіталу). Крім того, 16.4% коштів іноземних інвесторів зосереджено в металургійному виробництві, 11.1% – оптова та роздрібна торгівля, 6.4% – в операціях з нерухомістю. [6].

Для дослідження зв'язку між зведеним платіжним балансом та рахунком операцій з капіталом та фінансових операцій (які відображають сальдо потоків капіталу) ми обрали 9 показників (чим більше показників, тим точніший результат) за 2005-2013 роки. Процес обчислення наведено на рис. 4.

Рік	Рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій, млн. дол. США (X)	Зведений платіжний баланс, млн. дол. США (Y)	X-Xсер	Y-Yсер	(X-Xсер)*(Y-Yсер)	(X-Xсер)^2	(Y-Yсер)^2
2005	10721	8190	10034,4	477	4786430	100690075,3	227529
2006	2408	4025	1721,4	-3688	-6348687,1	2963371,0	13601344
2007	9421	14693	8734,4	6980	60966422,2	76290519,8	48720400
2008	-3069	9700	-3755,6	1987	-7462288,9	14104197,5	3948169
2009	-13726	-11994	-14412,6	-19707	284028232	207721757,6	388365849
2010	5031	8049	4344,4	336	1459733,33	18874197,5	112896
2011	-2455	7790	-3141,6	77	-241899,78	9869371,3	5929
2012	-4175	10586	-4861,6	2873	-13967249	23634722,4	8254129
2013	2023	18378	1336,4	10665	14253180	1786083,8	113742225
Сума					337473873	455934296,2	576978470

Рис. 4 Обчислення кореляційного зв'язку

В результаті обчислення кореляційної залежності ми отримали коефіцієнт 0,65 (65%), що свідчить про значний прямий зв'язок між платіжним балансом та рахунком операцій з капіталом та фінансових операцій (які відображають сальдо потоків капіталу).

Крім відображення щільності зв'язку, коефіцієнт кореляції відіграє ще одну важливу роль – через коефіцієнт детермінації (D) він характеризує розмір впливу факторів на результативну ознаку:

Це означає, що у наведеному прикладі 42% платіжного балансу формується під впливом рахунку операцій з капіталом та фінансових операцій. Решту 58% становлять інші фактори – рахунок поточних операцій, а також погашення дефіциту платіжного балансу за рахунок резервних активів.

На даний момент Україна знаходиться у дуже важкому економічному положенні у зв'язку із останніми подіями, що в ній відбулися. А також постає питання все більшої інтеграції України в світове господарство загалом та міжнародні фінансові потоки зокрема, тому управління інтеграційними процесами, яке б послуговувало інтересам держави є важливим і актуальним у цей час. З одного боку, в умовах обмеженості внутрішніх інвестицій зовнішній капітал є певним джерелом економічного розвитку країни. З іншого боку, як показала остання світова економічна криза, надмірна відкритість країн світу, в тому числі й України, за умови зворотного руху капіталу може негативно вплинути на фінансову стійкість країни.

Додаткової актуальності питанню управління потоками капіталу додає процес підписання угоди про зону вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС. Окремим питанням угод відповідного типу виступає лібералізація потоків капіталу.

Лібералізація потоків капіталу сприяє економічному зростанню країни, що особливо важливо для України в умовах обмеженості внутрішнього фінансування деяких проектів. При розгляді питання доцільності фінансової інтеграції часто розрізняють такі форми руху капіталу, як прямі іноземні інвестиції (ПІІ), портфельні інвестиції, кредити між країнами, тому що ефект від здійснення інвестування різними формами може бути різним.

Окрім загальних переваг від лібералізації фінансових потоків, існує і ряд витрат від вільного руху капіталу. Більш того, окрім найбільш загальних наслідків для економіки країни – імпортера інвестицій, можливо виокремити

переваги та недоліки від більш вільного пересування капіталу для окремих ринкових гравців. Усі вони схематично можуть бути поділені залежно від економічного агента, на який здійснюється вплив унаслідок лібералізації потоків капіталу (табл. 1).

Таблиця 1

Переваги та недоліки лібералізації потоків капіталу

Економічний агент	Недоліки лібералізації капіталу	Переваги лібералізації капіталу
Держава та економіка в цілому	<p>Надмірна вразливість до зовнішніх потрясінь у разі несприятливого руху капіталу .</p> <p>Ризик перевищення обсягів відтоку капіталу над обсягами залучення в разі слабкої економічної позиції країни – реципієнта капіталу.</p> <p>Втрата можливості провадження незалежної економічної політики за умови, коли міжнародні фінансові інститути надають рекомендації щодо економічної політики в обмін на фінансову допомогу.</p> <p>Збільшення відмінностей у рівнях доходів між бідними і розвиненими країнами.</p> <p>Зменшення кількості можливих інструментів грошово-кредитної політики.</p>	<p>Зростання ліквідності капіталу, зниження вартості капіталу та стимулювання інвестицій.</p> <p>Збільшення довіри до країн у результаті економічного зростання.</p> <p>Сприяння здійсненню реформ фінансового сектору.</p> <p>Поглиблення фінансових ринків.</p> <p>Диверсифікація портфеля інвестицій, що призведе до зростання рівня прибутковості інвестицій.</p> <p>Кращий розвиток зовнішньої торгівлі.</p> <p>Відкриття більш широкого кола джерел для покриття дефіциту бюджету.</p>
Підприємства	<p>Зменшення доходів фірм і банкрутство малих підприємств у зв'язку з посиленням конкуренції з боку іноземних компаній.</p> <p>Неадекватне розміщення кредитних ресурсів за умови неефективного регулювання місцевого фінансового ринку або існування торгових бар'єрів.</p> <p>Надмірна ризикованість банківських операцій через відсутність досвіду з правління кредитними ризиками і швидке зростання кредитування.</p>	<p>Посилення конкуренції.</p> <p>Спрямування фінансових коштів до найбільш ефективних компаній за рахунок поліпшення стандартів звітності і вимог до розкриття інформації, отриманих від міжнародних фірм.</p> <p>Розповсюдження ноу-хау, пов'язаних з прямими іноземними інвестиціями.</p>

Домогосподарства та соціум в цілому	Збільшення розриву в оплаті праці кваліфікованих та некваліфікованих працівників у промислово розвинених країнах. Короткострокові збої в роботі підприємства, наприклад, втрата робочих місць і зниження доходів домогосподарств, що непропорційно впливає на найбільш вразливі верстви населення.	Збільшення кредитування населення за рахунок збільшення пропозиції капіталу. Зниження рівня бідності та використання дитячої праці завдяки полегшенню доступу до кредитування. Збільшення можливостей для міжчасового перерозподілу споживання за рахунок полегшення доступу до кредитного ресурсу і, як наслідок, зростання обсягів споживання.
-------------------------------------	---	---

Загалом позитивний вплив лібералізації потоків капіталу на економічний стан більшості ринкових агентів має бути підкріплений відповідними інституційними змінами в Україні. Так, реалізація подальшого відкриття фінансового рахунку України може здійснюватися в таких напрямках, як:

- перехід до активної стратегії лібералізації потоків капіталу – розвиток регіональних агенцій сприяння іноземним інвестиціям, що будуть надавати іноземним інвесторам необхідну інформацію щодо реєстраційних процедур та правил, а також інвестиційних можливостей;
- забезпечення кращого захисту прав акціонерів, у тому числі надання інформації щодо змін у фінансовому стані компанії на регулярній основі, формування національного переліку акціонерів;
- уникнення надлишкових перевірок органами влади;
- розробка нового закону щодо ліквідації підприємств з метою скорочення часу для ліквідації;
- скорочення списку видів економічної діяльності, що підлягають обов’язковому ліцензуванню, до переліку тих видів, які можуть завдати шкоди здоров’ю та життю людини, навколишньому середовищу та національній безпеці;
- установа переліку послуг, що мають надаватися органами влади безкоштовно.

Висновки.

Таким чином, фінансова інтеграція має ряд переваг для конкретної країни, що відображається у зростанні ВВП, вирівнюванні споживання, розвитку фінансових ринків, поліпшенні внутрішньої політики та ділової практики, підвищенні рівня конкуренції. Проте існують також деякі недоліки та проблеми, пов'язані з процесом лібералізації потоків капіталу, серед яких: висока вразливість економіки до зовнішніх шоків у разі зворотного руху короткострокового капіталу, високий ступінь залежності результатів фінансової інтеграції від особливостей країни (продуктивності праці, можливості ефективного розподілення фінансових ресурсів, режиму валютного курсу і факту лібералізації інших відносин, наприклад торгівлі).

Список літератури:

1. Методологічні підходи та практика складання платіжного балансу.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.economy.nauka.com.ua/
2. Бобух І. Національне багатство, платіжний баланс та міжнародна інвестиційна позиція: взаємний вплив тенденцій формування / Ірина Бобух // Економіст. – 2012. – № 11. – С. 9-15
3. Платіжний баланс України за 2010 рік // Національний банк України.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.bank.gov.ua
4. Платіжний баланс України за 2011 рік // Національний банк України.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.bank.gov.ua
5. Платіжний баланс України за 2012 рік // Національний банк України.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.bank.gov.ua
6. Платіжний баланс України за 2013 рік // Національний банк України.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.bank.gov.ua
7. Платіжний баланс.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://b-ko.com/book_131_glava_46_2
8. Рогач О.І. Міжнародні фінанси [Електронний ресурс]: навч. по. / О.І. Рогач – К.: Либідь, 2003. – 784 с. - Режим доступу: http://pidruchniki.ws/finansii/platizhniy_balans.

9. Теоретичні та практичні аспекти лібералізації потоків капіталу.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.ed.ksue.edu.ua
10. Жаліло А.Я., Шаров О.М. Тенденції формування зовнішніх платіжних дисбалансів: глобальні чинники та ризики для України – К.: НІСД, 2013. – 62с.

References:

1. Momotiuk, L. Ye. (2013), “Metodolohichni pidkhody ta praktyka skladannia platizhnoho balansu”, *Efektivna ekonomika*, [Online], available at: www.economy.nayka.com.ua/
2. Bobukh, I. (2012), “Natsional'ne bahatstvo, platizhnyj balans ta mizhnarodna investytsijna pozytsiia: Vzaiemnyj vplyv tendentsij formuvannia”, *Ekonomist*, vol. 11, pp. 9-15
3. “Platizhnyj balans Ukrainy za 2010 rik”, *Natsional'nyj bank Ukrainy*, [Online], available at: www.bank.gov.ua
4. “Platizhnyj balans Ukrainy za 2011 rik”, *Natsional'nyj bank Ukrainy*, [Online], available at: www.bank.gov.ua
5. “Platizhnyj balans Ukrainy za 2012 rik”, *Natsional'nyj bank Ukrainy*, [Online], available at: www.bank.gov.ua
6. “Platizhnyj balans Ukrainy za 2013 rik”, *Natsional'nyj bank Ukrainy*, [Online], available at: www.bank.gov.ua
7. “Platizhnyj balans”, [Online], available at: http://b-ko.com/book_131_glava_46_2
8. Rohach O. I. (2003), “*Mizhnarodni finansy*”, [International Finance] [Online], available at: http://pidruchniki.ws/finansy/platizhniy_balans.
9. “Teoretychni ta praktychni aspekty liberalizatsii potokiv kapitalu”, [Theoretical and practical aspects of the liberalization of capital flows], [Online], available at: www.ed.ksue.edu.ua
10. Zhalilo A. Ya. and Sharov O. M. (2013), “*Tendentsii formuvannia zovnishnikh platizhnykh dysbalansiv: hlobal'ni chynnyky ta ryzyky dlia Ukrainy*”, [Trends formation of external payment imbalances: global factors and risks for Ukraine] Kyiv, Ukraina